

УДК 327:008(477)“20”
DOI 10.5937/nint47-49103
Приказ

*Душан Достанић**
Институт за политичке
студије, Београд

СМРТОНОСНА ЛУДОСТ

Приказ књиге: Manfred
Kleine-Hartlage, *Tödliche
Torheit. Der Krieg in
der Ukraine und das
Desaster der deutschen
Politik*, Verlag Antaios,
Schnellroda, 2022, 114. стр.

Од самог почетка рата у
Украјини та тема је закупила

пажњу армије политиколога, правника и историчара. Поред бројних новинских извештаја за ове две године појавила се и читава библиотека академских чланака и књига које се баве овим сукобом. Међутим, немачки политиколог и публициста Манфред Клајне-Хартлаге је рат у Украјини искористио као повод за разматрање карактера система у Немачкој, односно на Западу, јер уколико се прихвати Шмитово начело да „нормално не доказује ништа“, него да „изузетак доказује све“, те да „он не само да потврђује правило“, него да „правило уопште живи само од изузетка“, то значи да се природа једног система може најбоље посматрати не на нормалном, свакодневном стању, већ под притиском ванредног стања. Управо је то циљ Хартлагеа који је својом невеликом књигом провокативног назива *Смртоносна лудост. Рат у Украјини и пропаст немачке политике* покушао да у светлу сукоба у Украјини осмотри карактер политике и јавности

* dusan.dostanic@ips.ac.rs

** Рад је настао у оквиру научноистраживачке делатности Института за политичке студије (пројекат број 179009) коју финансира Министарство науке и технолошког развоја и иновација Републике Србије.

у Немачкој. Тиме се аутор надовезује на књиге у којима се већ бавио питањима кризе либералног система. Заправо, књига се може читати као додатак широј студији *Системско питање* (2021). При томе Хартлаге украјинску кризу посматра као последњу у серији криза почевши од кризе евра, преко мигрантске кризе, Фукушима и немачког одустајања од атомске енергије, сталног поштравања климатске политике, уставне кризе која се манифестује као хладни грађански рат против опозиције („борба против деснице“) до корона кризе. Свака следећа криза је све опаснија и озбиљнија, што је и логично, јер се на последице погрешно решених проблема надовезују нови. Тиме и свака нова криза постаје све тежа за решавање него што би сама по себи била када не би постојали старији нерешени проблеми.

Постојање сукцесивних криза указује на дефекте унутар система. Наиме, у теорији, одлика демократије је њена флексибилност која јој омогућава савлађивање проблема. Једноставно речено, неспособни политичари могу се сменити на изборима, јер у демократији постоји конкуренција и међусобна контрола између политике, медија, правосуђа, науке,

привреде и цивилног друштва. Али, када се ови актери повежу у картел тада је демократија угрожена и то одозго. Патолошка неспособност учења која постоји у владајућем картелу води томе да се кризе и проблеми повећавају. Истовремено, пред стварношћу се затварају очи, док се спас тражи у ауторитарном шепурењу, односно тражењу жртвеног јарца и нападима на критичаре, при чему се све мање пажње обраћа на уставне и законске норме. Само по себи се разуме да такво понашање картела, између осталог, води ка поделама и поларизацији друштва. Према Хартлагеу, системско саботирање механизма корекције доводи до убрзаног пропадања Немачке, што ће, уколико се ништа не промени, довести до катастрофе.

Укратко, тема књиге није толико сам рат, већ Западна, посебно немачка политика и друштво, њихове идеолошке и политичке диспозиције и структуре моћи које делују у њима, а које у огледалу овог рата излазе на видело са посебном јасноћом (10). Хартлаге жели да покаже да немачка политика у њеним реакцијама на рат у Украјини показује познате обрасце посматрања и понашања који производе погрешне одлуке (11). Другим речима, картел на кризе реагује у складу са девизом

„more of the same“, што временом доводи до конвергенције криза.

Како би испунио свој циљ Хартлаге није могао а да се на позабави природом сукоба у Украјини. Тако он у првим поглављима обрађује питања о чему се ради у том рату, ко је агресор, те анализира стратегије Запада и Украјине. Хартлагеу је јасно да је суштина рата у томе да се Русија заокружи, односно о америчкој намери да се сведу на ранг другоразредне силе, те спрече повезивање Русије и Немачке (13). Другим речима, рата не би било да је Запад пристао на неутралност Украјине, али САД то нису желеле да гарантују и тако су свесно прихватиле рат као могућност. Како каже Хартлаге, једва да се може пронаћи рат који би се једноставније могао спречити него овај (40).

Прихватили ли се овакво тумачење сукоба поставља се питање ко је онда агресор. Иако га не цитира, Хартлаге на овом месту сасвим следи Шмитове речи из *Појма политичког*. На први поглед изгледа да је агресор она страна која је прва прешла границу. Међутим, иако је то у војно-техничком смислу можда тачно, такво гледиште је политички наивно, јер је за привредно, стратегијски, политички, идеолошки и пропагандно снажнију страну

једноставно да слабију примора да у одбрану својих интереса начини очајнички потез (16). Према Хартлагеу то је управо ствар у овом рату и САД су Русију увукле у рат против Украјине. Уколико се под агресором подразумева питање која страна је нарушила *status quo* у толикој мери да погођена страна тај чин мора сматрати претњом, онда је сигурно да није реч о руској, већ о америчкој страни која је игнорисала Путинова упозорења да је Украјинско чланство у НАТО црвена линија. Хартлаге показује да се питање о агресору злоупотребљава како би се одговорност за рат свалила искључиво на Русију, при чему се САД стилизују у доброхотну силу која несебично штити малу нацију од насртаја суседне империје.

Поред тога, чак и да је Русија заиста агресор тај аргумент мало значи. Хартлаге као пажљиви читалац Шмита уме да разликује право *на* рат и право у рату. То значи да чак ни страна која се брани нема право да се користи свим расположивим средствима само зато што је „нападнута“. Међународно право не привилегује ниједну страну према политичким или моралним критеријумима (35). Овај моменат није без значаја када се говори о украјинској стратегији у рату.

Када говори о стратегијама Запада и Украјине Хартлаге жели да анализира интересе зараћених страна, а не да морализује. Њему није циљ да једну страну представља као добру, а други као злу. Уколико крајњи рачун испада повољан за Русе, то је због изражене антируске пропаганде у Западним медијима која се мора разобличити као би се уопште могло говорити о објективној анализи. Хартлаге још једном подвлачи да је сукоб настао не због неутралности Украјине, већ због укидања неутралности иако је Путин јасно указивао на то. Међутим, јавно мњење одатле није извело закључак да је он то мислио озбиљно, већ да заправо жели да обнови СССР, односно тежи владавини над Европом. Отуда следи да су мир и разумевање са Русијом искључени. То Хартлагеу говори да политико-медијски комплекс на Западу у овом рату жели ништа мање до потпуни пораз Русије. Са друге стране, стратегија украјинског режима иде за тим да да НАТО непосредно увуче у рат (21), у чему он може да рачуна на подршку картел медија на Западу (30). Другим речима, Украјина се служи методом моралне уцене. „Срж украјинске стратегије је, дакле, покушај да се преко што грознијих слика, које би требало да илуструју злоћу непријатеља,

Западна јавност придобије за војну подршку сопственој ствари“ (30).

Поред тога, Хартлаге анализира понашање Украјине од 2014. године, почевши од дискриминације руског и рускојезичног становништва, бојкотовање споразума из Минска које је сама прихватила, преко игнорисања јасно изражене воље становништва Крима до убистава и критичара политике коју је водио Кијев. Аутор примећује да на све те појаве картел медији нису обрађали пажњу, већ су рат покушавали да представе као борбу за демократију и „западне вредности“.

На овом месту се Хартлаге позабавио и другим аргументом, који каже да је право сваке земље, па и Украјине, да бира ком ће савезу припадати. То може важити у теорији, али је у пракси ствар, ипак, комплекснија. Хартлаге подсећа да ни Немачка нема право да бира партнере. Речју, када би Немци желели да иступе из НАТО-а и формирају савез са Русијом, САД и друге силе би се постарале да их онемогуће у том послу. Ово теоретско право, међутим, отвара и питање шта је то одговорна и разборита политика. Другим речима, да ли је одговорно да једна средња сила игнорише безбедносне интересе суседне велике силе само зато што на то има право

(27)? Овде се аутор везује за традицију која политику не схвата као надметање у „правима“ и остваривању апстрактних принципа, већ тежи разборитост. Ако нека земља и има право да води неразбориту политику, она мора сносити и последице својих одлука. Хартлаге показује да ни из немачке перспективе није ни мудро, ни одговорно подржавати Украјину у таквој политици. Напротив, у немачком интересу је споразумевање са Русијом, ако ништа друго, оно због тога што би се тиме према САД могла барем мало релативизовати. Одатле следи да Немачка једнако као било која друга земља нема никаквих моралних обавеза према Украјини. Заправо, не постоји никакво природно право Украјине да буде примљена у НАТО само зато што је то њена жеља. Напротив, земље чланице било ког савеза на свету о томе имају да одлучују из позиције свог интереса. Што се Хартлагеа тиче, постоји само једна НАТО земља која би имала такав интерес, а то су САД. Само за САД НАТО није одбрамбени савез, већ инструмент моћи. Зато успех украјинске стратегије да увуче НАТО у рат зависи само од држања САД. Има ли се у виду да је амерички циљ да се Русија деградира на ниво регионалне силе, следи да је

њихов интерес да се рат води што дуже како би се руска страна исцрпљивала. Рачун за то треба да плате Руси, Украјинци, али и Европљани који санкција према Русији поткопавају сопствену привредну снагу (38). Хартлаге, поједностављено речено, сугерише да од рата корист пре свега имају да извуку САД.

Када је укратко скицирао узроке и стратегије у рату у Украјини, Хартлаге се враћа на своју основну тему, а то је немачка реакција на ову кризу. Ту се изричито надовезује на своју књигу *Системско питање*, односно на онај модус политике који је назвао „синдром Меркел“. Реч је, заправо, о стилу владања политичке класе у Немачкој. Од 10 елемената Меркел синдрома Хартлаге у украјинској кризи препознаје чак 9: 1. савлађују се проблеми које је политичка класа сама створила, призвала, измислила или преувеличала; 2. мала релевантност проблема стоји у очигледној несразмери са интензитетом политичких реакција; 3. позиција владе противречи очигледном и здравом разуму и претпоставља важење апстрактних, неплаузибилних, ауторитарних или инфантилних идеологема; 4. од свих замисливих реакција се стално избегавају оне најразумније, и уместо тога бирају оне које праве

максималну штету; 5. проблеми се тако дефинишу да препоручују решења која су повезана са максималном демонтажом демократије, централизацијом моћи и ограничењем грађанских права; 6. при томе влада крши право и устав барем по духу, а често и по слову; 7. лаж, ширење страха и уцене су преферирана средства да се грађани натерају на послушност; 8. масмедији функционишу као глајхшалтовани органи пропаганде; 9. цепање друштва на присталице и противнике политичке класе се прихвата са одобравањем, а ров кроз народ се повлачи и даље продубљује. Једино последњи критеријум Меркел синдрома није присутан: уместо да, што би било консеквентно, барем што више људи држи на сопственој страни рова, у Меркел синдром спада склоност да непотребно тера људе у опозицију.

За сваку од ових тачака синдрома Хартлаге наводи примере. Посебно пада у очи његов закључак да се медији у Немачкој понашају као да желе да своју земљу груну у рат са Русијом (56). У сваком случају, уколико се прихвати опис обрасца реаговања на кризе политичко-медијског комплекса у Немачкој (па тако и на украјинску кризу), не чуди

закључак да ће напослетку доћи до спајања криза, што ће имати тешке последице, с обзиром да се са сваким новим проблемом друштво све снажније поларизује и да су мере за ућуткивање опозиције све бруталније.

За Хартлагеа нема сумње да је сукоб између Русије и Запада у крајњој линији идеолошки финансиран (60). Међутим, природа тог идеолошког разлаза није онаква како се она представља на Западу, где је Украјина представљена као бранилац „демократије“, док је Русија „аутократија“ председника чија владавина почива на подршци „олигархије“. Хартлаге убедљиво показује да ако у неком случају може користити реч олигархија, онда она пристаје владајућој класи на Западу (62), односно људима као што су Сорош, Гејтс, Цукенберг или Шваб. Да не би остао само на тврдњи, Хартлаге укратко скицира канале преко којих класа супербогаташа практикује своју моћ. Та Западна олигархија, према Хартлагеу, има исту политичку агенду, а то је у суштини уништење свих структура које олакшавају човеку и које служе томе да људи развијају међусобну солидарност (67). Речју, на мети су породица, суверена држава, народи и религије, односно децентрализоване структуре

моћи, које зато што представљају структуре моћи могу да се руше помоћу еманципаторских фраза. Хартлаге тиме указује на везу између еманципаторске левице и олигархије. Крајњи циљ олигархије је атомизовано, деструктуризовано друштво, чија самозвана елита, тј. олигархија управља телима и душама осталих људи и „оптимизује их у сопствене сврхе (67–68). Разуме се, Хартлаге овим не жели да постигне тек релативизујући ефекат. Ово бављење Западом је важно, јер је аутору стало да покаже да на Западу нема демократије, те да и Путинова „аутократија“ садржи више демократских елемената од Западне „демократије“, јер уколико је Путин заиста једини владар, онда је на њему, као у једној тачки, сконцентрисана и сва одговорност и он се може позвати да поднесе рачун за своје деловање, истина, ако не на изборима, а оно јуришем на Бастиљу (68). Са друге стране, моћ олигархије на Западу је теже ухватљива, прелива се и преко државних граница и могла би се назвати флуидном. Она почиње тамо где се политичка владавина (у ужем смислу) завршава. Другим речима, имајући у виду природу моћи олигархије на Западу свака држава која жели да се одупре десупстанцијализацији

сопственог суверенитета тежиће средствима која, технички гледано, могу бити ауторитарна, и поткопавати демократски поредак или спречавати његов настанак. Међутим, то је цена коју једна земља која жели да умакне утицају Западне олигархије мора да плати, док је друга цена окруживање и политичка изолација земље – дакле баш оно што се дешава Русији. Конфликт између Русије и Запада остаје идеолошки, али то није сукоб демократије и аутократије, већ сукоб између малецне елите моћи новца са глобалним и тоталитарним владарским претензијама и једне државе (територијално ограничене структуре моћи) која инсистира на томе да отелотвољава и брани виталне и надвременске интересе сопственог народа (70). Ово, наравно, не подразумева оправдање руске унутрашње или спољне политике, али јесте могуће објашњење зашто је Западна олигархија још пре почетка рата Русију означила као непријатеља – управо зато што Русија инсистира на традиционалном схватању државног суверенитета. И још једном, то можда није разлог за идеализацију Русије, али јесте разлог за критичко преиспитивање антируске пропаганде.

Одатле Хартлаге прелази на идеолошке и психолошке предиспозиције које омогућавају прихватање доминантног тумачења рата. Међу њих спада погрешно разумевање политике подгрејано антифашистичком оријентацијом и фокусираношћу на Други светски рат. То значи да се у првом кораку сваки противник олигархије (од Милошевића, преко Гадафија до Путина) пореди са Хитлером, да би се затим захтевао одлучан обрачун, а свака политика компромиса дезавуисала као попуштање Хитлеру, чиме се наноси штета сопственим интересима. То се дешава када се политика не везује за заштиту објективних интересе, него за максималистичку етику убеђења, што није случај само у украјинској, већ и у мигрантској, односно климатској кризи. Укратко, у свим овим случајевима постављени циљ се мора остварити по сваку цену, чак и ако та цена може носити апокалиптичне последице. Хартлагеу није тешко да постави паралелу између таквог схватања политике и инфантилности представника политичке класе која се исцрпљује у борби „добрих“ против „злих“. Речју, Западна олигархија намеће нову свеобухватну идеологију исквареног либерализма, где

либерални и еманципаторски принципи још служе само као фразе без икаквог позитивног садржаја. У таквој ситуацији друштву је потребан непријатељ против кога би се оно могло усмерити и чије сузбијање је услов будућег избављења. Хартлагеу не промиче апсурд да они који код куће сузбијају сваки осећај патриотизма и мушкости, одједном код Украјинаца славе те исте врлине. Мушкост постаје легитимна само као у служби своје супротности, а то ће рећи као оружана рука идеологија које одбацују традиционалну мушкост (88). Нова идеологија, заправо, опстаје као рационализација мржње према сопственом. Негативна колективна самослика служи као полуга за мобилизацију против сваког актера на кога је оно негативно може пројектовати (91). Тако је зелено-црвена влада паролом „никада више Аушвиц“ започела агресију на СР Југославију, и сада исто то чини са Русима. Другим речима, Хартлаге се надовезује на схватање према коме је данашња економска и политичка криза (па и рат у Украјини) само последица много теже идентитетске кризе у Немачкој и на Западу уопште.

Укратко, закључак Хартлагеове књиге би се могао сажети у реченицу да се Запад

налази пред силним кризама (економском, мигрантском, безбедносном) које ће све ударити истовремено. Неспособношћу политичке класе погођени су државни, друштвени и привредни систем, који су већ начети кумулативним дејством серије досадашњих погрешних одлука (99). Ово, ипак, не значи да ће владајући картел изгубити моћ. У новим условима он би могао да се, да према овом аутору, развије у режим терора.

Иако кратка и написана пре скоро две године Хартлагеова књижица није без значаја. Она нуди једну дубоку интерпретацију украјинске кризе, њених узрока и последица. Ипак, она се тешко може читати и разумети без познавања шире

литературе која се бави питањима постполитике, одумирања демократије, хиперморала, отуђености елите, кризе либерализма, глајхшалтовања медија, пропадања средњег слоја, те самомржње на Западу. Читалац који са том литературом није упознат могао би остати збуњен пред Хартлагеовим тврдњама и одбацити их као неосноване. Критичари би вероватно изнели примедбу да је овде по среди „теорија завере“ или оправдавање Русије. Ипак, неспорно је да је велики део онога што аутор износи примећују и други аутори, тако да се овде може говорити и о констатацији очигледног. Криза је дубока, а политичка елита недорасла времену.

* Овај рад је примљен 5. фебруара 2023. године, а прихваћен на састанку Редакције 28. фебруара 2024. године.